

Адаптацыя запазычаных тэрмінаў у беларускай мове

Гаўрош Н.В., Савіцкая І.У.

Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт

Запазычаныя тэрміны ў беларускай літаратурнай мове ў значнай ступені падпарадкоўваюцца яе законам – фанетычным, акцэнтным, граматычным. Фанетычная адаптацыя іншамоўных слоў-тэрмінаў звязана са зменай іх гукавога афармлення. Так, на большасць запазычаных тэрмінаў распаўсюджваюцца характэрныя беларускай мове фанетычныя законы акання (*кампрэсар* < лац. *compressor*, *камета* < грэч. *kometes*, *трансфарматар* < лац. *transformare*, *твістар* < англ. *twistor*), дзекання (*дзюбель* < ням. *Dübel*, *дзюкер* < ням. *Düker*, *дзюралюміній* < лац. *durus* + *alumen*), цекання (*балаціравацца* < фр. *balloter*, *канверціраваць* < лац. *convertere*, *каранцін* < фр. *garantaine*, *цюнер* < англ. *tuner*, *цюнінг* < англ. *tuning*). Гукі [ж], [дж], [ш], [ч], [р], [ў], [ц] у запазычаных тэрмінах вымаўляюцца цвёрда, у адрозненне ад мовы-крыніцы: *рэверс* < лац. *reversus*, *чып* < англ. *chip*, *чэк* < англ. *check*, *жыклёр* < фр. *gicleur*, *дзжоўль* < англ. *J. Joul*, *цыстэрна* < лац. *cisterna*, *манжэта* < фр. *manchette*. Для беларускай мовы характэрны фрыкатыўны, працяжны гук [г], які вымаўляецца ў выключнай большасці запазычаных лексем: *габарыт*, *агрэгат*, *гудрон*, *гальванометр*, *гільза*, *грэйдар*, *графік*, *гігабайт*. Некаторыя іншамоўныя тэрміны ўспрымаюць асаблівасці жывога беларускага маўлення: *дрызіна*, *канцылярыя*, *рысора*, *рысоршчык* (параўн. рус. *дрезина*, *канцелярия*, *рессора*, *рессорщик*).

Трапляючы ў беларускую мову, большасць іншамоўных тэрмінаў падпарадкоўваецца графіцы і правілам арфаграфіі беларускай мовы: *аккумулятар* < лац. *accumulator*, *дросель* < ням. *Drossel*, *амфібія* < грэч. *amphibion*, *аметыст* < грэч. *amethystos*, *аўтамат* < грэч. *automates*, *прэс* < лац. *pressus*, *камп'ютар* < англ. *computer*.

Пад уплывам граматычных нормаў беларускай мовы асобныя іншамоўныя лексемы змяняюць сваю граматычную форму. Так, некаторыя запазычаныя з грэчаскай мовы ў мове-крыніцы супадаюць з формай ніякага роду, а ў беларускай мове адносяцца да назоўнікаў жаночага роду (*тэарэма*, *тэма*), у лацінскіх назоўніках канец *-um* страчваецца, і ў беларускай мове яны адносяцца да мужчынскага роду (*вэксаль* < *vexillum*, *элемент* < *elementum*, *дэкрэт* < *dekretum*). Тэрміны-англіцызмы ў беларускай мове набываюць катэгорыю склону: *бампер* – *бампера*, *бамперу*, *бамперам*; *фарсунка* – *фарсункі*, *фарсунцы*, *фарсункай*; *блок* – *блока*, *блоку*, *блокам*; *лазер* – *лазера*, *лазеру*, *лазерам*; *экскаватар* – *экскаватара*, *экскаватару*, *экскаватарам*.